

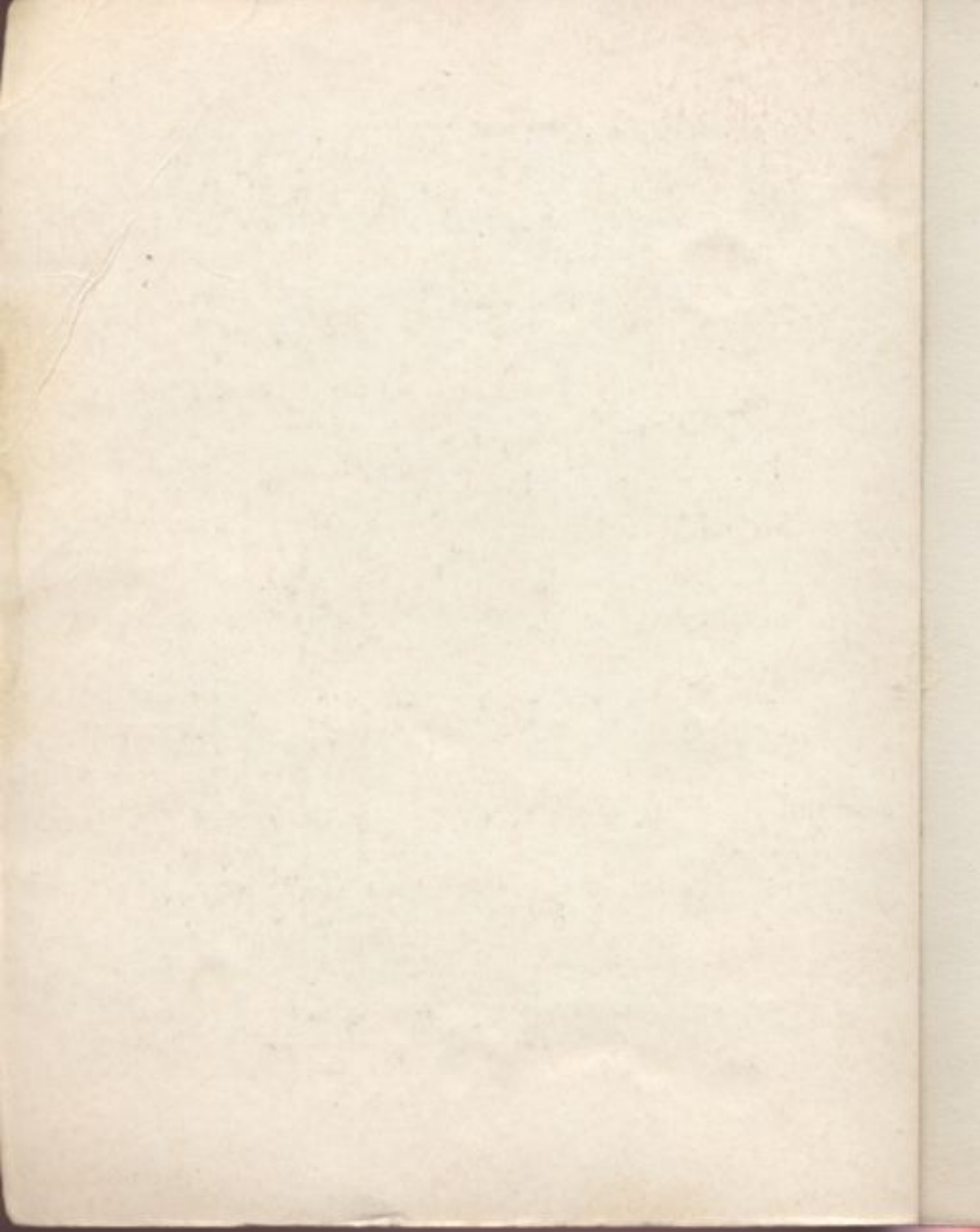
МУЗЕЙ

ІВАНА

ЩЕРАТИСА

у рідному селі

О КРАЮ МІЙ, ПІДГІР'Я ТИ ПРЕКРАСНЕ,
ЯК Я ЛЮБЛЮ, ЯК Я ЛЮБЛЮ ТЕБЕ!
МОВ ЗІРКА ТА, ЩО СВІТИТЬ І НЕ ГАСНЕ,
ТАК ТА ЛЮБОВ В ДУШІ МОЇЙ ЖИВЕ.

Іван Франко

**МУЗЕЙ
ІВАНА
ШРАНКА
У РІДНОМУ СЕЛІ**

(П У Т І В Н И К)

Путівник склали:
В. БОНЬ, М. КРИВКО

Видавництво «Каменяр»
Львів — 1970

Творчість Івана Франка тісно пов'язана з середовищем, де він народився і жив. Письменник палко любив Прикарпаття, своє рідне село, односельчан, які шанували історію свого краю, знали перекази і легенди про його героїчне минуле, про народних месників Олексу Довбуша і Лук'яна Кобилицю. Земляки Івана Франка любили народну пісню, вміли цінити фольклор і самі були вмільми його творцями.

Село Івана Франка розташоване в казково мальовничому закутку Прикарпаття. Воно оточене дубовими та ялиновими лісами і таємничим гірським валом, який зветь Діл. Село давнього походження. Згадки про нього знаходимо у шостому томі виданого у Варшаві в 1885 році «Słownika geograficznego królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich», «Книзі ревізій Перемиської землі за 1692 рік», а також в численних статтях І. Франка: «Неолітичні знахідки з околиць Нагуевич і їх сучасне уживання», «Контракт оселення Слободи біля Нагуевич, Дрогобицького повіту, 1779 р.», «Панщина та її скасування в 1848 р. в Галичині», «Mniemanie bunt chłopski», «Сожжение упырей в с. Нагуевичах в 1831 г.» та інших.

Із згаданих матеріалів довідуємося, що перше поселення на території села Івана Франка було ще за часів панування руських князів. Поселенці займались добуванням солі, на яку була багата ця місцевість. Ось звідки пішла і перша назва села — Сольне. Соляні промисли зваблювали сюди людей, село розрослося і стало називатись Башево. Походження цієї назви — невідоме. У часи татарської навали на руські землі Башево було зруйноване. Згодом на його місці виросло нове поселення. У кінці XIV ст. Галичина була завойована польським королем Казимиром Великим. За польсько-шляхетських часів це село «королівською

милістю» було подароване пану Станіславу Нагуївському, і той, щоб увічнити своє ім'я, назвав його Нагуєвичами. Соляний промисел завжди був найголовнішим заняттям тутешнього люду. Звідси сіль вивозили навіть за межі країни.

У 70-х роках XVIII ст. власниками Нагуєвич були два брати пани Туркули. Їх замок стояв край села на горі. Тут же розмістилось кілька осадників, які були звільнені від панщини і вели вільне господарство. Від цього пішла назва присілка «Слобода». Уряд передав солеварню в оренду Петрові Туркулу. Село мало панщизинні зобов'язання. Кріпаки мушили рубати дерево і привозити до солеварні, а також виконувати всякі роботи при виварюванні солі.

Чув Іван Франко розповіді односельчан про зруйнування татарями замка панів Туркулів. Ще в гімназії він написав поему «Пани Туркули», але вона не збереглась. Згадку про неї знаходимо у передмові письменника до переробленого видання повісті «Петрії і Довбушуки» (Чернівці, 1913 р.).

З 1772 року, після першого поділу Польщі, Галичина перебувала під пануванням Австрії, згодом австро-угорської монархії. Протягом багатьох десятиліть на наших землях залишались панщизинні порядки, правдиво змальовані в поемі І. Франка «Панські жарти» і розкриті у його науковій праці «Панщина та її скасування в 1848 р. в Галичині». У цій багатонаціональній державі страшною була система нацькування однієї нації на іншу. «Мої народи чужі один одному: тим краще. Вони не хворіють одночасно однаковими хворобами, — заявляв австрійський монарх Франц II. — Я ставляю угорців в Італію, італійців — в Угорщину. Кожен стереже свого сусіда. Вони не розуміють і ненавидять один одного. З їх неприязні народжується порядок, з їх ворожнечі — загальний мир».

Уряд надавав привілеї польській шляхті, яка намагалась полонізувати українське населення; не допускались будь-які зв'язки галичан з прогресивними діячами Східної України. Державними тут були мови німецька і польська.

Особливо важкими для народу Галичини були 20—30-ті роки XIX ст. Населення голодувало, ширилась страшна епідемія холери, яка охопила в основному Самбірський і Стрийський повіти. Становище ускладнювалось ще й тим, що поміщики свавільно забирали у селян і так малі їх земельні ділянки. «...Починаючи від 1819 року, — пише І. Франко, — маємо досить часті відомості про бунти селян проти панів за відбирання ґрунтів. У 1819 р. був такий бунт у Волі Якубовій, 1824 р. у Скільщині, 1832 в Нагуевичах».

Різко загострені класові протиріччя в середині країни та вплив революційних подій на Заході змусили Австро-Угорщину в 1848 році скасувати панщину. Як велике свято зустрів народ вістку про ліквідацію кріпосного права. Довгождана воля уявлялась вершиною всіх сподівань. Народну мрію про свободу увіковічив батько письменника Яків Франко своїм власноручним витвором — він поставив пам'ятник на честь скасування панщини. Цю реліквію можна побачити тепер при вході до музею Івана Франка.

Сподівання народу були обмануті. Нові порядки не ліквідували основних протиріч тогочасної дійсності. Капіталістичний лад різко розмежував суспільство на багатих і бідних. «Галицький селянин, — писала ленінська газета «Искра», — є власником лише за назвою. Звільнені від кріпосної залежності в 1848 р., галицькі селяни за величезний викуп одержали якраз стільки землі, скільки необхідно було, щоб гарантувати правильне надходження платежів і податків... Тягар податків кинув їх в обійми лихваря, і незабаром

весь прибуток із своєї злиденної ділянки стали вони ділити між куркулем і казною».

У другій половині XIX ст. на Прикарпатті почала розвиватись нафтова промисловість. В економіці мало місце засилля іноземного капіталу в усіх сферах господарства. Умови праці на капіталістичних нафтових промислах Борислава і Дрогобича були жахливими. Тут переважала ручна праця. Галицькі робітники заробляли у два й більше рази менше, ніж західноєвропейські. Щороку тисячі галичан виїжджали за кордон на заробітки. Усе це відбувалось уже на очах Івана Франка.

У своїй творчості та громадській діяльності Іван Франко виступав полум'яним борцем за знищення усякого гніту — як соціального, так і національного. Він вірив у світле майбутнє всіх слов'янських народів, цікавився їх минулим і сучасним, пропагував кращі здобутки їх культури. Письменник активно популяризував марксистські ідеї, боровся за єдність, дружбу трудящих різних націй. Франко — письменник, вчений, громадський діяч — був палким патріотом свого народу, виразником його передових ідей, прагнень і мрій.

У 1946 році в селі, де народився Іван Франко, створено музей письменника. Він містився в хаті його небожа — Миколи Захаровича Франка, а в 1951 році експозицію розширено й перенесено до іншого, просторішого приміщення. Музей займає п'ять кімнат. У першій відтворено обстановку хати батьків Франка, у другій і третій — висвітлюється біографія письменника періоду дитинства, навчання у Дрогобичі, а також перебування в Нагуевичах у пізніші роки. Експозиція четвертої і п'ятої кімнат розкриває боротьбу за ідеї Каменяра, вшанування його пам'яті до встановлення Радянської влади та вільне вшанування Франка у наш час.

Всі знали в кузні коваля,
 Бо линув гук зблизу, здаля.
 Старий, скажу вам, мав снаги
 Кувать сокири чи плуги.

Та промайнули, зникли дні,
 Умер коваль в самотині,
 А кузня світиться вночі —
 То син з плугів кувє мечі.

Андрій Малишко

27 серпня 1856 року в селі Нагуєвичах у сім'ї селянина-коваля Якова Івановича Франка народився син Іван. Батько майбутнього письменника — 1802 року народження, мати — Марія Миколаївна Кульчицька — була на 30 літ молодшою за свого чоловіка. Франки мали п'ятеро дітей, Іван був найстарший. Молодші від нього — сестри Тетяна, Юліана та брати Захар і Онуфрій. Сестри повмирили ще малими. Фотографії батьків Івана Франка не збереглися. У музеї експонуються фотографії братів письменника і третьої сестри — Юлії (дочки матері І. Франка і вітчима).

Збереглися документи про одруження батьків письменника та свідоцтво про народження Івана Франка (експонуються фотокопії). Франки були людьми щирими, добрими і веселими. Вони не кривдили дітей, не били їх, як це часто траплялось у сім'ях, а розумно виховували у них чесність, почуття справедливості й любові до праці. Про батька і

матір Іван Франко завжди згадував з особливою шанобою. Він писав, що на тлі всього його життя дитячі роки, хоч і не розкішні, були єдиною світлою сторінкою.

Садиба Франків була розташована на краю села, у присілку Слобода, який згодом ще називали Горою або Війтовою Горою. В етнографічному описі І. Франка «Моя вітцівська хата» розповідається: «Моя батьківська хата була під солом'яною стріхою, пошита китицями з житньої соломи. Вона була збудована правдоподібно ще при кінці XVIII в. в часі першого оселення Нагуївської Слободи, а мати мого вітця десь у 20 рр. XIX в. купила її з усім обістям, з 12 прутами поля та з усіма господарськими приладами. Звичаем майже всіх підгірських хат вона була орієнтована вікнами, до полудня, мала довкола себе дві обори, передню з південного боку, при якій перед хатою від сходу стояла шопа, далі шпихлір, а від заходу за моєї пам'яті була кузня мого вітця. Далі на південь за огорожею йшов сад із пасікою, до якої вела фіртка; перед фірткою недалеко кузні була досить глибока криниця, без журавля, з якої воду тягали довгою жердкою. На задній оборі в середині була гноївка, звичайно з великою купою гною, а далі на північ, трохи вище від хати, довгий будинок поперек обори, рівнобіжний до хати, в якому містилася стодола й стайня. За тим будинком було ще досить велике місце, відгороджене високим плотом від вигона й дороги; там стояли два обороги, в яких складано сіно або снопи».

В цьому ж описі І. Франко детально зупиняється на внутрішньому вигляді хати, який і відтворено в одній з кімнат музею. Тут зібрано речі домашнього вжитку селян Нагуевич середини XIX століття: меблі, посуд, одяг і т. і. З речей, які колись були власністю батьків письменника, збереглося

Іван Франко (з групової фотографії 1870 р.).

Макет садиби батьків Івана Франка.
Архітектор С. Несвіцький, 1951 р.

«Євангеліє» (видане у 1838 році). Батько Франка у 1848 році подарував його церкві. Цікавість відвідувачів привертають старе ліжко і мисник, які походять з хати Гриня Гаврилика — вітчима Франка. Ця експозиція стала своєрідним етнографічним куточком у музеї. Хата Франків згоріла у 1885 році. На її місці вже вітчим письменника поставив нову, яка стояла до 1935 року.

Батько Івана Франка був сільським ковалем. Добрий ремісник, людина надзвичайно живої, веселої вдачі, він користувався заслуженою пошаною не тільки у своєму селі, але й далеко за його межами. Батькова кузня була першою життєвою школою майбутнього письменника. Тут збирались селяни, велись розмови про події на нафтових промислах Борислава. Наслухавсь малий Франко про виснажливу працю ріпників, про нещасні випадки, коли людей засипало, душило у ямах. У дитячій уяві виринали страшні, замучені постаті. Івась мріяв на власні очі побачити ріпника. Така нагода скоро трапилась. Ідучи до Дрогобича, батько взяв з собою сина-улюбленця. З почуттям гіркого болю згадував згодом Іван Франко про свою першу зустріч з нафтовиками. Чорні, виснажені, стомлені обличчя довго переслідували хлопця.

Та не лише сумні розповіді чув Франко у кузні. Траплялись і радісні хвилини: сипались анекдоти, жарти, велись розмови на моральні теми, розповідались цікаві пригоди тощо. У 1902 році, перебуваючи у Криворівні, створив І. Франко нарис «У кузні». «На дні моїх споминів,— писав він,— і досі горить той маленький, але міцний огонь... Се огонь у кузні могого батька. І мені здається, що запас його я взяв дитиною в свою душу на далеку мандрівку життя. І що він не погас і досі».

Внутрішній вигляд хати батьків Івана Франка, відтворений в музеї за описом письменника «Моя вітцівська хата».

Через усе життя проніс Іван Франко світлі спогади про батька. Його пам'яті поет присвятив свій перший вірш «Великдень», спогади про нього зринають в оповіданні «Злісний Сидір», у поезії «У долині село лежить», в недокінченій поемі «Історія товпки солі»; батькові присвячені поеми «Панські жарти» та «Святий Валентій». Ці твори експонуються.

Крізь довгі ряди мозолястих літ у пам'яті поета оживала рідна постать:

От, невеличкий чоловік, русявий,
в літах вже був, хоч кремізно державсь,
усе всміхнутий, все на жарти вдалий,

приязний, щирий. Живо обзирався,
мов маком, прудко сипав все словами,
часом на слові ніби запинавсь.

Коваль «...був чоловік товариський, громадський»; «з людьми і для людей» — ось девіз його життя. Ці риси батькового характеру успадкував його син.

Значна увага в експозиції музею приділена матері Івана Франка, людині, яка своїми співами заронила в душу майбутнього генія перші паростки поезії. Материні пісні вчили Івася любити свій народ, боліти його горем, ненавидіти кривдників, розуміти красу природи.

Батько письменника помер у 1865 році. У 1872 році, коли Іван Франко навчався у VI класі гімназії, померла мати. «Замість вітця й матері ми одержали мачуху й вітчима», — читаємо в автобіографії письменника. З хвилюванням знайомляться відвідувачі музею з фотокопією рукопису поезії І. Франка «Пісня і праця», цього глибокохвилюючого, тугою повитого спогаду сина про свою маму.

Івась слухає пісні матері.
Художник А. Базилевич. Акварель, 1955 р.

Пісне, моя ти сердечна дружино,
Серця відродо в дні горя і сліз,
З хати вітця, як єдинеє віно,
К тобі любов у життя я приніс.

Тямлю як нині: малим ще хлопчиною
В мамині пісні заслухавсь я:
Пісні ті стали красою єдиною
Бідного мого, тяжкого життя.

«Мамо, голубко! — було налягаю. —
Ще про Ганусю, Шумильця, Вінки!»
«Ні, синку, годі! Покидь я співаю,
Праця чекає моєї руки».

Мамо, голубко! Зарана в могилі
Праця й недуга зложили тебе,
Пісня ж твоя в невмираючій силі
В мойому серці ясніє, живе.

.....

З рідним селом і розкішною природою Прикарпаття в'яжуться спогади письменника про дитинство. Цей період широко представлений в експозиції. Даються першовидання оповідань І. Франка «Малий Мирон», «Микитичів дуб», «Мавка», «Під оборогом», «Мій злочин», «Син Остапа». У цих оповіданнях читач зустріне мальовничі описи Прикарпаття... Густі ліси, зелені запашні луки, уквітчані ромашками і коношиною, широколисті лопухи з гудзиками і річка зі стрімкими берегами. Серед цієї краси живе сільський хлопчина Мирон. (Івана Франка у дитинстві звали Мироном. До речі, один з його часто вживаних псевдонімів також Мирон). Хлопчина той усе хоче збагнути, пояснити: і чому сонце таке мале, адже татуньо казали, що воно велике. То, певно, в небі є дірка, через яку видно лише частину сонця.

Але тут прокидаються сумніви — невже дівка з сонцем по небі ходить?

На шостім році життя батько віддав сина до школи у Ясеницю-Сільну — рідне село матері Франка. У Нагуєвичах також була двокласна школа, але далеко від дому. Крім того, нагуєвицька школа вважалась гіршою. Школяр жив тоді у свого дядька Павла Кульчицького, «досить бідного селянина і одного з найсимпатичніших людей, яких я знав», — згадував пізніше Франко. У музеї є фотокопія свідоцтва Івана Франка про закінчення двокласної школи. Експонуються першовидання оповідань «Олівець» і «Грицева шкільна наука» — страшний своєю правдою про тогочасну систему навчання в сільських школах.

У вільний від уроків час Франко з товаришами пас худобу на толоці, ходив по черешні на гору Магуру, по малину та гриби в ліс Дуброву, ловив рибу на Ставі (так зветься річка за лісом Радичовим). Разом з нерозлучними шкільними товаришами Степаном Сеньковим та Іваном Яцуляком він часто приходив до Нагуєвич. Старий коваль дозволяв хлопцям виконувати нескладну роботу, що було невимовною радістю для дітей. Згодом, будучи вже відомим письменником і вченим, Франко підтримував дружні взаємини зі своїми шкільними товаришами, привозив їм заборонену літературу, залюбки ходив з ними ловити рибу. У музеї — фотографії Степана Сенькова та Івана Яцуляка.

Після закінчення початкової школи Франко вчився у дрогобицькій головній міській школі, так званій нормальній. Ходив Івась до школи у селянській одежі, через що не раз терпів кпини паничів. Але він добре вчився, і адміністрація школи змушена була визнати його найкращим учнем. На урочистому закінченні навчального року серед запрошених

батьків був і Яків Франко. Коли синові вручали нагороду за відмінне навчання (книжку), батько голосно заплакав. Повернувшись у село, Яків Франко з гордістю розповідав, що його син «усіх паничів у науці перевершив».

У музеї експонується копія класного журналу нормальної школи з оцінками Івана Франка (оригінал зберігається у Львівському літературно-меморіальному музеї Івана Франка). Оцінки виставлені за кожне півріччя, починаючи з 1864/65 по 1866/67 навчальний рік. Проти прізвища Франка значиться 1-ша, часом 2-га премія за відмінне навчання. Цінним експонатом музею є «Золота книга» (оригінал), куди занесено прізвища найкращих учнів. Книга розмальована вручну, записи в ній зроблені, починаючи з 1825 по 1913 рік. У цій книзі Франко записаний в усіх класах на протязі всіх років навчання в школі.

Недовго батькові суджено було радіти успіхами сина. Він помер, коли Іванові сповнилось 8 років. Де знаходиться могила Якова Франка, знаємо лише приблизно. Селянин Михайло Грім згадує, як у 1941 році разом з Миколою Франком був свідком розмови вчених Києва (прізвищ не пам'ятає) з найстарішим селянином Нагуевич Дмитром Чаплею. За словами Д. Чаплі, батька Франка поховано на почесному місці — біля самої церкви. Це було виявом вдячності парафіян за те, що він безплатно викував для церкви вівтар.

Після смерті батька сім'я опинилась у скрутному становищі: господарство руйнувалось, старі борги не сплачувались. Мати незабаром вийшла заміж за Гриня Гаврилика з Ясениці-Сільної. Вітчим, за визнанням Франка, був людиною енергійною, практичною й працювитою, з помітним скептицизмом і вільнодумством.

Будинок головної міської школи в Дрогобичі,
де вчився Іван Франко в 1864—1867 роках.

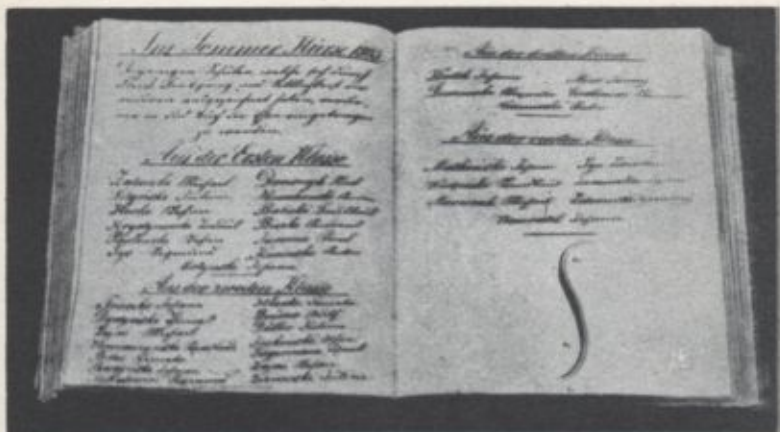
Експонуються автобіографічні оповідання І. Франка «Отець гуморист» і «Красне писання», а також малюнки до них художника Л. Левицького. З цих творів довідуємось про важкі умови навчання дітей у школі, де основним методом виховання були кулак і палиця. В експозиції подаються слова І. Франка, які стосуються багатьох його творів: «Про свої новели скажу тільки одно, що майже всі вони показують дійсних людей, котрих я колись знав, дійсні факти, на котрі я дивився або про котрі чув від свідків, малюють крайобрази тих закутків нашого краю, котрі я, як кажуть, перемеріяв власними ногами. В такому розумінню — всі вони частки моєї автобіографії».

Навчаючись у Дрогобичі, жив І. Франко у далекої своєї родички Кошицької. Хата її стояла на бориславському тракті. Поблизу були шинок і шкіряна майстерня. Тепер на тому місці спортивний майданчик. Кошицька мала столярню, де вироблялись скрині та багато інших речей. Для малого Франка, що звик до сільського життя, все тут було новим і цікавим. Дотепер він знав різні повір'я про хмари, бурю, спеку. Міського ремісника все це не цікавило, його життя залежало від хорошої виручки у торговий день.

Багато нового відкрила Франкові дружба з учнем майстерні підлітком Яськом. Часто обидва товариші блукали по околицях міста, де робітники тіснились у брудних смердючих халупах, а поруч йшло будівництво нових нафтопереробних заводів. Про все це пише І. Франко в нарисі «У столярні» (вперше надрукований в «Літературно-науковому віснику», т. XIX, кн. 9 за 1902 р.).

Дрогобицьку міську школу Франко закінчив з відзнакою. Бажання вчитись, пізнати й збагнути незнане було великим. Мрії хлопця зрозумів вітчм, і у 1867 році його віддали

«Золота книга» головної міської школи.

до Дрогобицької гімназії. У музеї експонуються групові фотографії гімназистів. На одній з них бачимо І. Франка серед учнів III класу гімназії — це найбільш рання з відомих досі фотографій письменника. На другому фото — І. Франко серед учнів VII класу гімназії, третя фотографія — І. Франко зі своїми шкільними приятелями Іполитом Погорецьким і Ярославом Рошкевичем у 1875 році. У селі Вацовичах на Дрогобиччині збереглась хата колишнього священика Погорецького — батька І. Погорецького, в домі якого гостював Франко на запрошення свого друга.

Експонується фото Карла Бандрівського, шкільного товариша І. Франка. Дружба з ним обірвалася лише зі смертю письменника. У своїх спогадах К. Бандрівський пише: «По закінченні IV класу в 1867 році перейшли ми до I класу міської реальної гімназії. В цій році знесено тілесну кару в школі, введено викладову польську мову в школах і нову шкільну організацію, а в грудні 1867 — засадничі закони конституційні. Польських книжок до науки в гімназії не було, учителів-німців переведено, а призвано поляків і українців... Українська мова належала до предметів надобов'язкових, подібно як наука співу, але хто на неї записався, ставала для нього обов'язковою» (з книжки «Іван Франко у спогадах сучасників», Львів, 1956 р.).

Багато цікавого про життя й навчання І. Франка у дрогобицькій гімназії довідуємось з його «Переднього слова» до збірки «Рутенці» (1913 р.), оповідань «Борис Граб» (вперше надруковане в журналі «Зоря», 1890 р., № 9) і «Гірчичне зерно» (увійшло до збірки «Малий Мирон», 1903 р.). В експозиції виділено характеристику тогочасного Дрогобича, яку дає Франко в оповіданні «Гірчичне зерно»: «В часі моїх гімназійних студій Дрогобич був містом

Іван Франко серед учнів III класу гімназії (другий зліва).
Фото 1870 р.

Будинок гімназії в Дрогобичі, де вчився Іван Франко.
Тепер тут розміщений педагогічний інститут ім. І. Франка.

І. Франко зі шкільними товаришами
І. Погорецьким та Я. Рощкевичем.
Фото 1875 р.

Карло Бандрівський — товариш Івана Франка.

дуже багатим на негативні прикмети. Почислити, чого там не було — вийде дуже довгий реєстр. Не було ані одної порядної каварні, ані реставрації, ані одної публічної бібліотеки, ані одного освітнього товариства, ані одного зібрання чи то з політичною, чи з освітньою метою... Дрогобич був собі «вільним королівським містом», вільним, незважаючи на свою нормальну школу та гімназію, від усього, що пахло цивілізацією та інтенсивнішим духовим життям».

В студентській гімназійній бібліотеці не було цікавих книжок, а тому доводилося позичати їх у приватних людей. Треба визнати, що гімназія давала ґрунтовне знання мов: грецької, латинської, німецької й польської. Вивчалась також всесвітня історія і природознавство. Серед учительського колективу рельєфно виділялось кілька педагогів. Це природознавці Едвард Гіккель і Емерик Турчинський, які, за словами І. Франка, «не раз навіть контрабандою вміють вводити між учеників бодай маленькі зародки свіжої мислі, бодай слабі відблиски правдивої, поступової науки». Добрим словом згадує Франко і літератора Івана Верхратського, який привчав учнів критично осмислювати прочитану книгу, давав їм читати твори визначних письменників світу, влаштовував цікаві екскурсії до Нагуевич, Урича, де учні записували фольклор, пізнавали свій край.

Важливою подією у житті гімназиста Франка було його перше знайомство з «Кобзарем» Т. Г. Шевченка. Ця книга мала велике значення для формування світогляду майбутнього Каменяра. Живе слово Шевченка полонило молодого Франка, навчило пильніше придивлятися до оточуючого життя, стало стимулом до власної творчості. «Шевченка (львівське видання)... я вивчив майже всього напам'ять (а пам'ять у мене була така, що лекцію історії, котру вчитель

цілу годину говорив, я міг опісля продиктувати товаришам майже слово в слово!)», — згадував письменник в автобіографії.

У музеї експонуються «Кобзар» (Львів, 1867 р.) та першодрук альманаху «Русалка Дністровая» (Будапешт, 1837 р.), які І. Франко отримав від Верхратського.

Іван Франко завжди добре вчився. «Шкільна наука ніколи не була для мене страшною, а навпаки, все доставляла мені нові приємності в міру того, як розширювся обсяг мого знання», — згадував письменник. Улюбленим заняттям Франка було виконання домашніх письмових завдань. Він часто писав їх для товаришів, причому на одну тему міг написати п'ять і більше робіт, і вчитель не догадувався, що над ними трудився один учень. В нагороду за письмові завдання Франкові часто дарували книжки. На книжки тратив він також свої скромні студентські заощадження. Так зібралось у Франка близько 500 книг. Серед них були цінні видання, яких не мала навіть гімназія. Бібліотека гімназиста Франка стала центром, довкола якого групувалась передова молодь. Практикувалось колективне читання й обговорення прочитаного, а це спонукало думати, робити висновки.

Розпорядженням крайової шкільної ради від 9 травня 1868 року Франка, як кращого учня гімназії, враховуючи його вбогість, звільнено від плати за навчання. Фотокопія цього документа експонується у музеї.

Щоб заробити собі на прожиття і на книжки, Іван Франко погодився бути репетитором Я. Рошкевича та І. Погорецького. Погорецький згадує: «Франко був дуже здібний... Він ішов до VII кл. й охоче рішився обох нас учити. Так учив нас цілий рік, і ми йому щось там платили. Але за той час ми так пізналися і заприятинилися, що він уже від

Іван Франко серед учнів VII класу
Дрогобицької гімназії (в центрі з книжкою).
Фото 1874 р.

нас ніякої заплати не хотів брати й учив нас лише з приязні в цілім другім році аж до своєї матури. Є це дуже гарна риса його характеру, що вже проявилася в Івана Франка в молодих літах» (з книжки «Іван Франко у спогадах сучасників»).

У вищих класах гімназії Франко читав дуже багато, читав усе, що потрапляло до рук. Серед маси прочитаного зустрічались дорогоцінні перлини — це твори українських письменників — Шевченка, Котляревського, Марка Вовчка, Панаса Мирного, а також твори зарубіжних авторів — Гомера, Софокла, Таціта, Шекспіра, Гете, Гейне, Шіллера, Лессінга, Клопштока, Діккенса, Жана Поля, Віктора Гюґо, Сервантеса, Вальтера Скотта, Дюма, Красіцького, Міцкевича, Красінського та багатьох інших.

Із творів російської літератури Франко читав тоді лише поезії Хом'якова, які випадково дістав. У листах до свого приятеля Давидяка, студента Львівського університету, Франко нарікав на відсутність у Дрогобичі російської літератури. Такі видання категорично заборонялись в гімназії. Учня Осипа Маркова було виключено з гімназії лише за те, що він читав «Московские ведомости».

Ще в гімназії Франко почав систематично збирати й записувати народні пісні, оповідання, казки, приказки, заклинання. Невичерпне джерело фольклору він знаходив у рідному селі, а також серед дрогобицьких міщан. Цікаві фольклорні записи зробив Іван Франко від своєї матері. «Від мами я позаписував і вивчив напам'ять немало пісень, в тім числі також повний весільний цикл».

Потяг до записування з уст народу у Франка був дуже великий. «...Іноді при допомозі товаришів вишукував... оповідачів по передмістях, платив їм скромний почастинок і за-

ставляв їх цілими ночами співати та оповідати всяку всячину», — пише Франко в передмові до «Галицько-руських народних приповідок». Так зібралось у нього два товсті, дрібно списані зошити, де було біля 800 записів. Перший зошит, з записами, зробленими у 1868 році, зберігається в архіві письменника у відділі рукописів Інституту літератури ім. Т. Шевченка у Києві. Другий, більший зошит, до якого увійшли пісні з Нагуевич, Ясениці-Сільної, Дорожева та з Дрогобича, загубився у 1870 році. Лише у 1954 році його було виявлено у бібліотеці ім. В. І. Леніна в Москві.

Пісенні записи Франка звів у книгу Олексій Дей (книга експонується). Книжка ця вийшла в 1966 році у видавництві «Каменяр» під назвою «Народні пісні в записах Івана Франка». У ній подано найвичерпніший фактичний матеріал для висвітлення зв'язків Франка з народною піснею. На основі автографів, збережених у рукописних сховищах Києва і Москви, друкуються тут численні Франкові записи текстів народних пісень, а також записи мелодій з його голосу. Згадана книжка експонувалась на Міжнародній виставці книги у Москві 1967 року, присвяченій п'ятдесятиріччю Великої Жовтневої соціалістичної революції, і видавництво «Каменяр» за її видання було нагороджене дипломом.

Бажання збирати народну творчість, глибше пізнати рідне Прикарпаття й життя народу привело юного Франка до перших мандрівок по рідному краю. В автобіографії, поданій у формі листа до Михайла Драгоманова, Іван Франко писав: «Скінчивши сьомий клас, я перший раз пустився під час вакацій в дальшу вандрівку, перший раз не поїхав додому пасти худобу та помагати при збірці сіна і збіжжя. Я поїхав залізницею до Стрия, а відси рушив сільським

трактом до Синевідська та на Побук, Бубнище, Тисів, Церковну, Мізунь, Велдіж, зайшов до Лолина. Ця маленька вандрівка дала мені пізнати трохи більше світу і людей, ніж я знав досі». У музеї експонується збірка оповідань І. Франка «В поті чола» (Львів, 1890 р.), в якій як додаток вперше була опублікована згадана автобіографія.

Початки оригінальної літературної творчості Франка припадають на час його навчання у нижчих класах гімназії. Спочатку це були учнівські завдання, виконані віршем і прозою, згодом він почав писати поезії, драми, оповідання, а також перекладав твори класичних авторів. В архіві письменника зберігся зошит з його письмовими вправами у четвертому класі: «Опис літа», «Опис пожеaru», «Опис зими», «Хосен води». Серед перших своїх оригінальних спроб Франко згадує драматичну сцену «Ромул і Рем», віршовану початкову історію Риму, віршовану драму польською мовою «Югурта».

«Виїжджаючи з Дрогобича, — писав він, — я віз із собою кілька книжок, записаних своїми роботами. Були там і оригінальні складання — вірші любовні (патріотизму я тоді ще не знав), драми і оповідання віршовані, але головню були переклади: «Антигона» й «Електра» Софокла, значна частина Йова, кілька глав Ісаїї, кілька пісень Нібелунгів, дві пісні «Одіссеї», два перші акти «Уріела Акости» Гуцкова, цілий Короледвірський рукопис і т. і.»

У гімназії Іван Франко писав дуже багато, але далеко не все дійшло до нас, бо автор нищив те, що не витримувало його власної критики. У музеї експонується фотокопія його першого друкованого твору — сонета «Народні пісні», який був написаний у 1873 році, а роком пізніше надрукований у студентському журналі «Друг».

Лиш в праці мужа виробляєсь сила,
 Лиш праця світ таким, як є, створила,
 Лиш в праці варто і для праці жить.

Іван Франко

У 1875 році Іван Франко вступив на філософський факультет Львівського університету. Тут він сподівався одержати ґрунтовні знання. Та в мріях своїх скоро розчарувався. «Львівський університет, — згадував Франко, — не був тоді ніякий світильник у царстві духа; що більше, його можна було б порівняти з закладом для культури безплідності *in spiritualibus*». Юнак поринає в роботу, самостійною працею надолужує те, чого не могла дати йому навчальна програма. Книги — сотні, тисячі книг стали його університетом.

Франко ґрунтовно вивчає давню українську письменність, знайомиться з творами Белінського, Чернишевського, Добролюбова, Герцена, читає Толстого, Салтикова-Щедріна, Пушкіна, Некрасова, Міцкевича, Золя. В університеті знайшов собі щирих друзів — Михайла Павлика та Івана Белея, почав листуватись з Михайлом Драгомановим. Вступивши до так

званого «Академического кружка», Франко систематично виступає на сторінках друкованого органу цього гуртка, журналу «Друг», зі своїми першими літературними творами.

Якою ж була література в Галичині у той час, коли почали з'являтися твори І. Франка? Відвідувач музею знайде відповідь на це питання у відомому рефераті Михайла Коцюбинського про Івана Франка. «Цей час в Галичині, — пише М. Коцюбинський, — був самим мертвим, як свідчать історики. Ще з кінця 60-х років серед галицької інтелігенції почалися суперечки, чи ми самостійний народ, чи тільки частина російського. Чи наша мова окремий «язик», чи «наречіє» великоруського. Ці суперечки ділили людей на два ворожі табори і розкололи вкінці галицьку інтелігенцію на москвофілів і народовців... Одірваність од народу, од його життя й інтересів — викликає у галицьких українців бажання створити вищу, делікатну, немужицьку літературу. Уважається добрим тоном писати тільки про бояр, князів, з життя вищих класів. Що б ви не взяли до рук з тодішньої літератури — скрізь реакційний дух, мертвота...»

Першими творами Івана Франка, які привернули увагу ширшої громадськості, були поезія «Наймит», цикл «Бориславських оповідань» та оповідання «Лесишина челядь».

У музеї експонуються альманахи «Дністрянка» за 1876 рік, де вперше друкувалась «Лесишина челядь», журнал «Друг» за 1877 рік з «Бориславськими оповіданнями». Ці оповідання вийшли окремою книжечкою під назвою «Письма П. Борислав. Картини з життя підгірського народу». До збірки увійшли три оповідання: «Ріпник», «На роботі», «Навернений грішник». Тема цих творів — зародження нафтового промислу на Дрогобиччині (в Бориславі, Дрогобичі, Тустановичах, Трускавці, Дзвинячі, Старуні, Східниці).

У вітрині виділено передмову І. Франка до цієї збірки, «Довгі літа,— пише він,— мав я спосібність придивлятися тій страшній експлуатації, що, мов зараза, шириться щораз далше, росте ураз із зростом нужди і недостатку в народі, мав я спосібність оглянути й немало сумних-сумних наслідків її. Не говорю уже о жителях самого колишнього села Борислава, що з малими виїмками майже всі пішли по жebraх. Борислав висисає вздовж і вшир всі сусідні села, пожирає молоде покоління, ліси, час, здоровля і моральність цілих громад, цілих мас».

«Бориславські оповідання» написані з революційно-демократичним пафосом, їх сюжети гостро класові, соціальні. Не випадково галицьким «вищим» колам не припали вони до смаку. Високу оцінку творам Франка на робітничу тематику дав згодом Михайло Коцюбинський. «В цілому ряді оповідань: «Борислав», «Воа constrictor», «Яць Зелепуга», «Полуйка», «Вівчар» і др. Франко змалював нам широкі й страшні картини життя робітників, картини, що нагадують часом Дантове пекло»,— писав він. Зрозуміти становище робітників в Галичині допоміг Франкові «Капітал» К. Маркса та інші соціалістичні видання, які у той час він читав.

У 1877 році за розповсюдження соціалістичних ідей студента Івана Франка заарештували. Після дев'ятимісячного ув'язнення він мусив на деякий час залишити навчання в університеті. Його виключили з товариства «Просвіта» і з «Академического кружка».

«Я чоловік проклятий, ненависний, прогнаний з-поміж чесних»,— одним словом, проскрибований... Мое ім'я враз із кількома іменами подібних до мене «во время оно» оббігало весь край, було пострахом усіх «мирних і вірноконституційних горожан»,— писав І. Франко в оповіданні «Моя

Друге видання прийнято в Львівській
1876 року
ПИСЬМА ІВАНА ФРАНКА. Том I.

I.

БАЛЯДЫ И РОСКАЗЫ.

Львів, 1876.

Видання Товариства ім. Шевченка

Львів, 1876.

Видання Товариства ім. Шевченка

ПИСЬМА ІВАНА ФРАНКА.

II.

БОРИСЛАВЪ.

КАРТИНЫ

ЗЪ ЖИТЯ ПІДГОРСКОГО НАРОДА

Передрукъ зъ „Друга“

ЛьВІВЪ 1877.

Въ друкарні Товариства ім. Шевченка
въ Львові Фр. Сармацки

Перші видання
оповідань
Івана Франка.

стріча з Олексою» (надруковане в журналі «Дзвін» за 1878 р.).

У цьому автобіографічному оповіданні відтворені настрої Франка після ув'язнення, показано зустріч письменника з рідними в Нагуєвичах. У центрі твору сім'я Сторожів. Два брати і вітчим живуть у селі, третій брат, вчений, після арешту з'явився до своїх. Холодно зустріли Сторожі «проскрибованого» Мирона, бо йшли чутки, що він вчинив щось погане. Лише по довшій розмові з Мироном Олекса Сторож зрозумів, що його брат чесна людина. В оповіданні виразно відчуваються мрії письменника про майбутній справедливий суспільний лад, і хоч ці мрії в цілому утопічні, окремі риси прийдешнього вирисовуються досить чітко. Мирон пояснює: «Соціалізм... то така наука, щоби, от для прикладу,— що мають люди обробляти поле по кусничкові, кождий окремо для себе,— то щоби обробляли разом,— то ніби, щоби поле збили в один лан громадський і щоби на нім робили всі разом,— що ся вродит, також разом іде до громадського шпихліра, а відтак уряд громадський ділит кождому після того, як робив; робив більше, більше дістає,— робив менше, то й менше дістає».

У 1878 році Іван Франко разом з Михайлом Павличком видавали журнал «Громадський друг». Це був перший український журнал революційно-демократичного напрямку, який за своїм змістом наближався до соціалістичних видань. Після виходу двох номерів журнал був конфіскований. Довелось змінити назву на «Дзвін», а потім на «Молот». У цих журналах були опубліковані поезії «Товаришам з тюрми», «Невольники», «Думка в тюрмі», «Каменярі», повість «Воа constrictor», стаття «Література, її завдання і найважливіші ціхи» та інші твори І. Франка. Цікавим у журналі був

ГРОМАДСЬКИЙ ДРУГ

МІСЯЧНИК ЛІТЕРАТУРНИЙ І ПОЛІТИЧНИЙ

ЗМІСТ:

Г. Іванко в Україні. В. П. Антонович. Микола Гоголь. — III. Школяренко Федор.
 Б. Фурко. — IV. Громадянська Воля. М. Шинкаренко. — V. Шинкаренко
 і його місце на сцені української преси. А. М. Шинкаренко. — VI. Шинкаренко
 і українська преса. Микола Шинкаренко. — VII. Шинкаренко. — VIII. Шинкаренко
 і українська преса. Микола Шинкаренко. — IX. Шинкаренко. — X. Шинкаренко
 і українська преса. Микола Шинкаренко. — XI. Шинкаренко. — XII. Шинкаренко
 і українська преса. Микола Шинкаренко. — XIII. Шинкаренко. — XIV. Шинкаренко
 і українська преса. Микола Шинкаренко. — XV. Шинкаренко. — XVI. Шинкаренко
 і українська преса. Микола Шинкаренко. — XVII. Шинкаренко. — XVIII. Шинкаренко
 і українська преса. Микола Шинкаренко. — XIX. Шинкаренко. — XX. Шинкаренко
 і українська преса. Микола Шинкаренко.

М. Шинкаренко редактор.

Л Ї В І Ї

У Першій Закарпатській Друкарні, під керівництвом А. Миколайчука,
 1978.

Перший український
 революційно-демократичний журнал «Громадський друг»,
 який видавали Іван Франко та Михайло Павлик.

Михайло Павлик.
Фото 1893 р.

розділ «Вісті з Галичини», упорядником якого був І. Франко. Тут друкувались повідомлення про зловживання попів, лихварів і чиновників у Нагуєвичах та сусідніх селах. Так, у «Дзвоні» є допис І. Франка (під криптонімом К.) про здириства нагуєвицького попа Білинського. Тут же подає письменник дописи про зловживання попа Онишкевича з села Коростовичі, попа Левицького з Ясениці-Сільної, попа «патріота» з Підгаєцького повіту, наводить факти про лихварів у Бурштині, в Нагуєвичах та інших селах.

У музеї зберігається факсимільна копія (точно відтворює оригінал) журналу «Громадський друг». Цей журнал у наш час є бібліографічною рідкістю. Один оригінальний примірник його зберігається у Львівському літературно-меморіальному музеї Івана Франка.

Значне місце в експозиції музею відведено повісті Франка «*Voa constrictor*» (експонується видання 1878 р.). Події повісті відбуваються у Дрогобичі. У час написання свого твору І. Франко інтенсивно працював над вивченням і перекладом на українську мову «Капіталу» К. Маркса і «Анти-Дюрінга» Ф. Енгельса. Це позначилось на ідейному спрямуванні повісті. Символічний образ страхітливої змії, що безжалісно душить маленьку лань, проходить через усю повість. Капіталіст Герман Гольдкремер такий же хижак. Образ Гольдкремера узагальнює клас капіталістів, для яких нажива є основною метою їх життя.

Часто бував великий Каменяр серед робітників Борислава і Дрогобича. Не раз вів бесіди з питань політичної економії з робітниками найбільших тоді заводів «Польмін» і «Галиція». Письменник склав навіть для робітників популярний підручник з політичної економії на основі праць К. Маркса, Чернишевського і Мілля. Грунтовна обізнаність з станови-

ДРІБНА БІБЛОТЕКА.

14.

НА ДНІ.

СУСПІЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА СТУДІЯ

ІВАНА ФРАНКА.

Ціна 25 кр. н. н.

ЛЬВІВ, 1880.

Накладом Автора.

В друкарні Товариства Івана Шевченка,
для директора К. Коперницького.

Перше видання оповідання Івана Франка «На дні».

громадському урядові богоспасаемого міста Дрогобича». Оповідання вийшло останньою книжечкою у серії «Дрібна бібліотека» і мало великий успіх; воно тут же було перекладене польською мовою. Глибоко психологічний малюнок клаптика реального життя — життя в'язниці, — змальований очевидцем, потряс суспільство. До написання цього твору І. Франко читав «Лихі люди» Панаса Мирного, «Записки з мертвого дому» Достоевського. Проблема злочину, причини, що його породжують, цікавили І. Франка. Тонкий психолог, він розкриває душу кожного з тих, хто потрапив до в'язниці. За інших умов багато з цих приречених були б корисними членами суспільства.

Після митарств по в'язницях Іван Франко жив якийсь час в Нагуєвичах у свого вітчима. Згодом повернувся до Львова і разом з Іваном Белеєм готував до видання журнал «Світ» («Ілюстрована літературно-політична часопись»). Матеріальні нестатки змусили Франка покинути Львів. З квітня по жовтень 1881 року він жив у Нагуєвичах, на зиму приїхав до Львова, а весною 1882 року знову повернувся на село і пробув там до грудня. У Нагуєвичах Франко хворів тифом, після одужання допомагав вітчимові працювати в полі, у лісі.

У музеї подаються фотокопії листів письменника до Івана Белея, з яких вирисовується неприваблива картина життя і праці Франка на селі.

«Отсе аж нині здобуваюсь на обширніший лист до тебе. Досі не було часу — робота в полі коло вівса, котра раз у раз перериває мені роботу коло «Фауста». В перервах ладив я переклади з Гете, котрі післав тобі, читав Гетеві драми, Рейнке-лиса та Дарвіна» (лист з літа 1881 р.).

«Іду, здається, нині до Дрогобича, хоч, правду кажучи, не знаю ще, в кого позичити чобіт, бо мої черевики рознесли-ся геть» (лист від вересня 1881 р.).

«От у нас уже зима заходить, — працювати в поночі, — здалась би лампа столова, а у мене нема» (лист від 12 жовтня 1881 р.).

Поліція пильно стежила за кожним кроком поета. Так, 8 травня 1881 року поліцей Коляшовський доносив президії намісництва про те, що за Франком у Нагуевичах встановлено «якнайстаранніший» нагляд. Поліцію особливо турбувало те, що Франко бував у Дрогобичі, Бориславі, зустрічався там з робітниками. У розпорядженні президії намісництва Дрогобицькому староству від 3 травня 1881 року писалось: «Прошу мені доповісти, чи соціалістичний агітатор Іван Франко... дійсно перебуває в Дрогобичі і, по можливості, чим він там займається, яким способом забезпечене його існування і які спостереження зроблено там відносно його поведінки. Зокрема прошу вяснити і мені доповісти, чи не мандрує він по околицях, зокрема до Борислава, для того, щоб зв'язатися з робітниками копалень нафти».

Нагуєвицький період був дуже інтенсивним у творчості Івана Франка. Тут він пише свої найкращі повісті «Борислав сміється» і «Захар Беркут», поезії, літературно-критичні й наукові статті, перекладає, багато праці вкладає в редагування журналу «Світ». Перебування близько робітничих центрів збагачує письменника новими фактами про життя й працю робітників.

Узагальнюючи багатий фактичний матеріал, І. Франко створює повість «Борислав сміється», в якій дає широку картину життя, праці й боротьби робітників-нафтовиків Борислава. Розпочав працю І. Франко над своєю повістю у

Львові в кінці 1880 року, але більша частина її була написана в Нагуєвичах. У листі до Ольги Рошкевич з осені 1879 року він ділився своїми планами: «...зачав я оце писати свою повість до Нової основи: «Борислав сміється». Се буде роман трохи на обширнішу скалю від моїх попередніх повістей і побіч життя робітників бориславських представить також «нових людей» при роботі,— значить, представить не факт, а, так сказати, представить в розвитку то, що тепер існує в зароді... Головна річ — представити реально небувале серед бувалого і в окрасці бувалого».

Повість творилась частинами і надсилалась до журналу «Світ», який виходив у Львові з січня 1881 року до вересня 1882 року. Через скрутні фінансові умови «Світ» перестав виходити. Зникла, таким чином, можливість друкувати твір далі. На ХХІ розділі Франко припинив працю. Повість так і залишилась незакінченою. При житті письменника окремою книжкою вона не видавалась.

В основу повісті «Борислав сміється» покладено історичний факт: страйк нафтовиків Борислава у 1873 році і підпалення ними міста. Сміливо, як ніхто до того у світовій літературі, Франко показує розгортання страйкової боротьби, викриває ілюзорність легальних методів боротьби з капіталістами, доводить неминучість збройного виступу робітників.

Дослідженням повісті «Борислав сміється» займалось багато радянських літературознавців. У музеї зібрані праці М. Возняка, О. Білецького, Є. Кирилюка, І. Пільгука, М. Походзіла, Ю. Кобилицького, П. Колесника, І. Басса, в яких знаходимо цікаві думки про цей твір. Багато нового у трактуванні повісті дає Степан Щурат у науковому дослідженні «Повість Івана Франка «Борислав сміється» (Львів, 1966).

У музеї експонуються документальні фотографії Борислава кінця XIX — початку XX ст., журнал «Світ», де вперше була опублікована повість «Борислав сміється», перше окреме видання її з 1922 року. Обкладинку книжки оформив художник Петро Ковжун. Згодом повість «Борислав сміється» ілюстрували художники В. Касіян, С. Адамович, І. Гуртов, С. Караффа-Корбут, І. Принцевський.

Восени 1882 року в Нагуєвичах Іван Франко закінчив історичну повість «Захар Беркут». Вона писалась на конкурс журналу «Зоря» і була надрукована у ньому в 1883 році. Матеріали письменник збирав у селі Тухля Стрийського повіту на Дрогобиччині. Франко часто бував у цьому підгірському селі, записував від людей перекази і легенди про героїчне минуле краю. У Тухлі є криниця, з якої Франко любив пити воду. Її так і називають «Франковою криницею». У Тухлі живе Михайло Мечержак, який пам'ятає приїзд Франка до села. Він знає, де росла стара липа, біля якої, за народними переказами, відбувалась тухольська рада, може показати ущелину, через яку монголи проникли у Тухлю, а також гору, на якій нібито похований Захар Беркут.

У Нагуєвичах Франко написав оповідання «Добрий заробок», «Слимак», а також цикл поезій «Галицькі образки», в яких подав правдиві картини життя селянства. На тлі чудової природи рідного Прикарпаття розкриваються страшні картини бідкування народу. Довгі й болючі роздуми над долею селян приводять поета до висновку, що однією з причин страшних бід цих людей є межа, за яку брат брата вбиває.

Ей, межі, ви, межі, вузьенькі, куці!
В які бездорожжя, в які манівці
Ви втисли незрілий ще погляд суспільний!
Хто шлях нам покаже широкий і вільний?

Нехай не цілком довершену й чітку, проте дуже сміливу раду дає поет землякам:

І що б за завада
Зложитися полем до купи обом,
Зложитись хатами, знаряддям, тяглом?
І, може, для них се єдина рада.

Мрією поет летить у ті часи, коли не буде меж, а земля і праця стануть спільними:

Я думав про людське братерство нове,
І думав, чи в світ воно швидко прийде?
І бачив я в думці безмежні поля:
Управлена спільним трудом, та рілля
Народ годувала щасливий, свободний.

У Нагуєвичах перекладає письменник на українську мову «Мертві душі» Гоголя, «Фауста» Гете, розділ «Княгиня Трубецкая» із поеми Некрасова «Русские женщины», поезії В. Гюго, Вергілія, сонети Шекспіра, на німецьку мову «Заповіт» Шевченка; там пише статті «Жіноча неволя в руських піснях народних», «Мислі о еволюції в історії людськості», «Католицький панславизм», «Чи вертатись нам назад до народу?», «Причинки до оцінення поезій Тараса Шевченка», «Хуторна поезія Куліша».

Виступаючи з позицій войовничого матеріалізму, І. Франко викривав лицемірну суть релігії, застерігав український народ від католицизму, який ніс слов'янським народам повне духовне спустошення. «Відколи тямить історія,— писав Франко у статті «Католицький панславизм»,— католицизм був усе завзятим ворогом слов'яничини, і хто знає, чи не приніс їй більше шкоди від усіх кривавих війн з мадярами, німцями та татарами!»

ІВАН ФРАНКО
**БОРИСЛАВ
СМІЄТЬСЯ**

Обкладинка повісті «Борислав сміється» (видання 1922 р.).

Живучи на селі, І. Франко у 1881 році разом з польським соціалістом Болеславом Червєнським брав участь у складанні «Програми галицьких соціалістів», виданої польською мовою у Женеві. В «Програмі» широко популяризувалася діяльність І Інтернаціоналу, висловлювались думки про необхідність організувати робітничу партію в Галичині, до якої входили б робітники різних національностей.

В експозиції музею — статті І. Франка «Суд громадський в селі Добрівлянах», «Лісові шкоди і кари в Нагуєвичах». В останній знаходимо цікаві дані про становище селян у рідному селі письменника. Нагуєвицькі селяни не мали лісу. Люди крадькома збирали у панському лісі сухе дерево, гриби, ягоди, за що притягались до судової відповідальності. Ось що читаємо у Франка: «Від половини 1875 до половини 1882 років було в Нагуєвичах декретів за лісові шкоди 51, в котрих засуджено загалом 680 людей, старших, молодших і дітей. Замічу, що з початком 1880 р. Нагуєвичі числили 1650 душ і що затим засуджених за лісові шкоди в послідних 8 роках маємо 42%. Значиться, громада наша за послідних 8 літ крім усяких других податків зложила 785 гульд. 92½ кр. за лісові шкоди і відсиділа мало що не півтора року в арешті. Та тільки це не все, це тільки за дрібні шкоди! За більші шкоди, н. пр. за зрубання живого дерева або що, судить суд повітовий в Дрогобичі і засуджує далеко на більші кари».

Селяни любили свого письменника й вченого. Довідавшись, що він приїхав, вони зараз же сходились до Гриня Гаврилика, де зупинявся Франко, питали порад, просили щось цікаве розповісти чи прочитати.

У вітрині лежать фотокопії листів І. Франка до його приятелів. «А «Одіссей», переведена Ніщинським, так хоч

і для простого народу годиться,— писав Франко М. Драгоманову,— я колись розказував її з пам'яті в селі через кілька вечорів — і слухать її сходилась майже ціла наша Слобода, чоловік по 30 і більше, старих і молодих, і відірватись не могли...»

У листі до Івана Белея з січня 1882 року Франко пише: «Герцен займає всі мої вільні хвили, і я багато з нього користаю,— для вироблення поглядів на суспільно-політичне життя Європи — не Росії — єдиний чоловік. Перечитую тож «Кобзаря». Не можеш уявити, яке враження зробив тут другий том на наших людей, що у нас були в гостях. Я читав їм деякі дрібні штуки: «Марію», «Сон», «Кавказ» і др. Просто поражені були, як могло на нашій мові бути щось таке написане!»

Між Франком, його братами та вітчимою були дружні відносини. Вже жонатим письменник не раз з усією сім'єю на все літо вибирався до Нагуевич. У 1885 році до Франка в село прибув Михайло Павлик. Іншого разу гостював у Нагуевичах Іван Франко зі своїм приятелем Яном Каспровичем. У село до Франка приїжджав Степан Ковалів, а Франко часто відвідував свого друга в Бориславі, бував у школі, де вчителював Ковалів. У Нагуевичах в 1890 році відбулось знайомство Василя Стефаніка з Каменярем. «Перший раз,— згадує Стефанік,— я його побачив із великою кобелею під пахвою на ринку в Дрогобичі. Кілька днів пізніше я пішов до Нагуевичів і від пастухів довідався, що «Ясьо ловить у потоці рибу». Я з берега зарепрезентував себе, і він просив мене носити за ним кошель із рибою. Він вихапував рибу руками без ніяких приладів, а як наловив повний кошель, то виліз із води, і ми пішли до хати, великої білої хати, в дуже гарнім положенню, з просторими

господарськими будинками. На вечерю ми тої риби багато з'їли, по вечері він бавив дітей і робив коректу своєї збірки оповідань «В поті чола». Так я перший раз видів і зазнайомився з Іваном Франком, з яким удержував ціле життя найдружніші взаємини і якого, може, єдиного з українських великих письменників, найбільше любив».

У музеї експонуються фотографії найщиріших друзів І. Франка: Михайла Павлика, Василя Стефаника, Степана Коваліва.

На прохання Франка його дружина Ольга Федорівна записала від селян Нагуевич цікавий матеріал про події 1831 року. Це був голодний рік, у селі панувала страшна епідемія холери. Селяни, доведені до розпуки, вірили в існування відьом і упирів, які, на їх думку, були причиною усіх нещастя. На основі матеріалу, який збрала Ольга Федорівна, Франко написав статтю «Сожжение упырей в с. Нагуевичах в 1831 г.» У музеї є журнал «Киевская старина» за 1890 рік, де була надрукована ця стаття. Грунтовне знання народного життя дало Франкові міцну основу для творчості.

У музеї експонуються збірки його поезій «3 вершин і низин» (1887, 1893 р.), «Мій ізмарагд» (1898 р.), «Зів'яле листя» (1896 р.), «3 днів журби» (1900 р.), драматичні твори «Украдене щастя» (1893 р.), «Учитель» (1894 р.), «Рябина» (1886 р.), «Будка ч. 27» (1902 р.), збірки оповідань «Галицькі образки» (1885 р.), «В поті чола» (1890 р.), «Добрий заробок» (1902 р.), «Малий Мирон» та інші оповідання (1903 р.). Особливою популярністю серед народу користувались журнали «Жите і слово» та «Народ». Останній був органом радикальної партії, організаторами якої були І. Франко та М. Павлик. Радикальна партія захищала інтереси народу.

Василь Стефаник (1871—1936).

Бував Іван Франко у селах Добрівляни, Воля Якубова, Вацовичі, Рихтичі, Старе Село. У Добрівлянках зустрічався з селянином Пісьом Данилом, який працював на залізниці у Стрию і займався розповсюдженням соціалістичної літератури.

Часто приїжджав письменник до Стрия, цікавився культурним і громадським життям міста. Тут відвідував своїх друзів: адвоката Євгена Олесницького і вчителя Костя Горбала. 1 січня 1901 року в Стрию на святковому відкритті Народного дому почесним гостем був Іван Франко.

Про активну громадську діяльність Івана Франка на Дрогобиччині свідчить спогад відомого діяча Комуністичної партії Західної України Василя Коцька:

«Коли він тільки бувало приїжджав у Нагуевичі, я біг до нього перший. В 90-х роках я разом з ним ходив по селах — в Добрівляни, Якубову Волю, Снятинку, Вацовичі та інші — організовувати читальні і таємні соціалістичні гуртки. В цих гуртках ми читали селянам книжки і соціалістичні брошури, не раз також на таємних селянських зборах Франко виступав з промовою, в якій палко закликав людей до освіти і боротьби з панамі...»

Під час виборів в 1898 році робітники Дрогобича і Борислава висунули Франка кандидатом у депутати австрійського парламенту. Я тямлю великі передвиборні збори робітників у Дрогобичі, на яких Франко виголодосив палку промову. Після зборів робітники запросили письменника на товариську вечерю до ресторану Єгера. За вечерєю робітники так сердечно вітали Франка, що письменник хотів подякувати і розплакався від зворушення.

Увесь передвиборний час я ходив з Франком по селах, де ми проводили масові народні віча. Нерідко з нами ходив

Степан Ковалів (1848—1920).

і письменник *Лесь Мартович*. По п'ятах нам бігали жандарми, і треба було вживати різних хитрощів, щоб селянське віче таки вдалося. Пригадую, як в одному селі наше віче розігнали жандарми рушницями, а ми втрюх — я, Франко і Мартович — врятувалися перед арештом у житах, в яких пересиділи до ночі. Надвечір, однак, вдарила злива, і ми всі промокли до нитки. Завжди веселий Мартович говорив тоді до Франка: «Та де ж такого мокрого віхтя пустять нами до Відня... На страхопуда ти надавешся, Іване, не на пана депутата!» (Спогад від В. Коуца записав письменник Петро Козланюк і опублікував у газеті «Вільна Україна» № 210 від 7 вересня 1940 р.).

В Рудках на Самбірщині пам'ятають, як Франко виступав з передвиборною промовою у їхньому селі. Побував Франко і в містечку Мостиська, де мали відбутись передвиборні збори, але жандарми розігнали народ.

Іван Франко був ініціатором створення у Львові Етнографічно-статистичного гуртка. У 1884 році цей гурток організував екскурсію студентської молоді по Прикарпаттю. Учасники її ставили собі завдання ширити науку і культуру серед народу, пробуджувати його класову свідомість. У багатьох селах прочитано доповіді, організовано концерти. Кілька доповідей виголосив Іван Франко — «Про початок нашого народного відродження», «Про початок і знесення панщини на руській землі» та інші. У музеї експонується поетична збірка Франка «В дорогу», присвячена цій подорожі, а також копії газети «Діло» за 1884 рік № 85, 86, 87, в яких дано опис мандрівки.

У 1904 році на Бойківщину виїхала наукова експедиція, в складі якої був Іван Франко. Експедиція побувала у багатьох селах: Мшанці, Лютовиськах, Борині, Сморгі,

Іван Франко з дружиною.
Фото 1886 р.

Тухольці, Славську, Тухлі, Гребеніві. Етнографічні матеріали, які зібрав Франко, зберігаються зараз у Львівському музеї етнографії та художнього промислу і в Ленінградському музеї народів СРСР.

У 1907 році письменник відвідав свого давнього приятеля композитора Остапа Нижанківського і селянина Михайла Дергала, які жили у селі Завадові біля Стрия.

У Самборі в 1903 році виступав Франко перед студентами учительської семінарії. Уже тяжко хворим у 1913 році приїжджав поет до Самбора читати поему «Мойсей». На будинку, в якому відбулась зустріч, до 90-х роковин з дня народження Франка встановлено меморіальну дошку; тут тепер міський Будинок вчителя.

В останні роки свого життя І. Франко не припиняв зв'язків з рідним селом. Все, чим жили його земляки, завжди хвилювало поета. Старожили Нагуєвич пам'ятають історію з побудовою читальні. Ось що про це розповідає Микола Добрянський: «Я добре пам'ятаю Нагуєвичі 1900—1905 рр., пам'ятаю, як у ці роки Іван Франко приїжджав у своє рідне село, гостював і в мого брата Михайла Добрянського. Вже тоді в Нагуєвичах у хаті Ілька Бадинського була читальня, в якій збиралися і літні люди і молодь... Іван Франко гаряче рекомендував нам спільними зусиллями побудувати нове, більше приміщення хати-читальні. Ця пропозиція знайшла підтримку і схвалення багатьох односельчан. На будівництво йшли добровільні пожертвування, зібрані гроші з вистав. Щоб побудувати читальню, потрібна була письмова згода сусідів, земля яких межувала з читальнею. Війт Халявка радив цим сусідам — Федору Чаплі й Михайлові Дум'яку такі папери не підписувати, і вони вагалися. Коли війта деякий час не було в селі, всі члени товариства активно

Іван Франко зі своєю сім'єю.
Дружина: Ольга Федорівна, дочка Ганна,
сини: Андрій, Тарас, Петро.

взялися за роботу. Будівля почала рости. Коли ж Халявка повернувся у село і побачив нашу роботу, то дуже розлютився. «Не бути будинкові розпусти рядом з церквою», — кричав він. Але селяни не відступили. У різних місцях села виготовляли вікна, двері, підлогу та інше обладнання і почали будувати читальню. Іван Франко надіслав багато книг до читальні, яка стала вогнищем культури на його батьківщині».

Восени 1909 року І. Франко разом з сином Тарасом був у Нагуевичах на весіллі у свого небожа Гриня Захаровича. Останній раз поет побував у рідному селі влітку 1910 року. Тоді він гостював у брата Захара.

У вітрині одного з розділів експозиції подано праці Івана Франка з 1890 по 1916 рік. Тут експонується журнал «Житє і слово», журнал «Народ» № 10 за 1892 рік із статтею М. Павлика «Свято 1 травня», в якій повідомлялось про першотравневу демонстрацію у Бориславі, про сутички робітників з поліцією у Дрогобичі. Є тут художні твори, статті І. Франка, написані напередодні російської революції 1905 року. Це книжечка «Що таке поступ» (1903 р.), статті «Соціальна акція, соціальне питання і соціалізм» (1904 р.) і «Подуви весни з Росії» (1905 р.), поема «Мойсей» — шедевр української поетичної думки.

У музеї представлені також окремі книги «Літературно-наукового вісника», «Записок Наукового товариства ім. Т. Г. Шевченка», в яких друкувались матеріали про Дрогобиччину. Особливу увагу привертає «Етнографічний збірник» за 1901—1905 роки, де були опубліковані «Галицько-руські народні приповідки», які зібрав, впорядкував і пояснив І. Франко. Експонується також велика наукова праця І. Франка «Студії над українськими народними піснями»,

яка була відзначена премією Петербурзької академії наук. Більшість фольклорних матеріалів для цих праць зібрав письменник на Дрогобиччині.

У вітрині — остання повість І. Франка «Великий шум», в якій ще раз зустрічаємось з описом рідних Нагуевич, а також збірки поезій «Semper tigo» (1906 р.), «Давне й нове» (1911 р.), «Із літ моєї молодості» (1914 р.), наукова праця «Нарис історії українсько-руської літератури», автобіографічні статті «Моя вітцівська хата», «Спомини з моїх гімназійних часів», переклади творів ряду письменників світу, які здійснив Іван Франко в останні роки життя.

Окрему групу експонованих матеріалів становлять статті про рідне село письменника, про перебування і діяльність Каменяра на Дрогобиччині. Це праці М. Возняка «В Нагуевичах і Дрогобичі» (з книги «Велетень думки і праці»), С. Щурата «Рання творчість І. Франка», Тараса Франка «Про батька», статті О. Дея та Є. Яцкевича «До історії села Івана Франка» (із збірника «Іван Франко. Статті і матеріали», Л., 1962, № 9), Г. Гаврилик та Г. Данилькевич «Село Івана Франка» у книзі «Історія міст і сіл УРСР. Львівська область», Г. Дем'яна «Підгір'я моє ти зелене» («Жовтень, № 5, 1968 р.).

А як, мільйонів куплений сльозами,
 День світла, щастя й волі засвітає,
 То чень в новім, великім, людським храмі
 Хтось добрим словом і мене згадає.

Іван Франко

Не довелось дожити великому Каменяреві до історичного Жовтня, коли український народ став на порозі нового життя. Та не вся Україна діждалась волі. Зловіщий кордон розділяв надвое єдиний народ. По один бік Збруча розквітала Радянська Україна, а по другий — ще довгі роки панувала влада капіталу. Надії на визволення з-під соціального й національного гніту західноукраїнські трудящі завжди пов'язували з прагненням до возз'єднання в єдиній сім'ї з усім українським народом.

Безсмертні твори Івана Франка стали могутньою ідейною зброєю пригнічених. Вони будили в народі класову свідомість, вчили бути справжніми патріотами своєї Вітчизни і разом з тим великими інтернаціоналістами.

...1926 рік. 10-та річниця з дня смерті Івана Франка. Поліцейські з ніг збивались, стежачи за окремими робітничими осередками, що вели активну підготовку до цієї дати.

У донесенні Дрогобицького староства президії Львівського воеводства повідомлялось, що 21 червня 1926 року в приміщенні театру «Штука» в Дрогобичі відбулись урочисті збори на честь Івана Франка. «В зборах взяло участь біля 500 осіб обох статей, переважно з робітничо-селянських кіл, між якими було також кілька десятків комуністичних діячів і їх прихильників як з Дрогобича, так і з повіту» (І. Франко. Документи і матеріали, К., 1966, стор. 359).

На цих зборах виступив приятель і однодумець І. Франка, делегат з Ярослава—Жовнір. Він підкреслив, що І. Франко був першим організатором робітничо-селянського руху українського народу на території Галичини, за що його суворо переслідувано. Доповідь про життя і творчість І. Франка зробив професор І. Свенціцький зі Львова.

У дні ювілею під тиском трудящих Дрогобицьке староство змушене було погодитись на перейменування вулиці Лішнянської на вулицю Івана Франка.

Ще у шості роковини з дня смерті письменника бориславські робітники таємно відлили з металу барельєфи Івана Франка і Тараса Шевченка. Ці барельєфи розповсюджувались серед трудящих.

У 1933 році, коли у Львові відкривали пам'ятник на могилі І. Франка, першою делегацією, яка очолювала святковий мітинг, була делегація з Дрогобиччини. Земляки письменника поклали до підніжжя пам'ятника залізний вінок у формі дубового листа з червоними ягідками горобини і написом: «Каменяреві соціалізму — українські робітники Борислава і Дрогобича». Селяни Нагуевич естафетою передали срібний кубок з рідною землею. Вінок і кубок зберігаються у Львівському літературно-меморіальному музеї Івана Франка.

У 1934 році селяни Нагуевич хотіли поставити Каменя-

реві пам'ятник у рідному селі. Було обрано комітет побудови, яким керував селянин Іван Гаврилик. Він розповідає:

«Зійшлося нас до клубу кілька газдів. Пам'ятаю, були серед них Добрянський Микола, Франко Гринь, Франко Микола, Чапля Гринь, Дум'як Михайло, Тимішин Ілько, Кибза Михайло і з Ясениці Сеньків Микола, який тоді був секретарем окружної комуністичної партії.

Я підніс таку думку, якби ми побудували пам'ятник Франкові у нашому селі. Всі погодились на це. На таку справу треба було дозволу, а найперше треба було обрати комітет. Обрали такий комітет. Мене обрали головою комітету, а Кибзу Михайла — секретарем.

Цей пам'ятник ми планували поставити на місці родинної хати письменника. Бюст обіцяли виготовити бориславські робітники. Для будови треба було грошей, і ми вирішили скласти відозву до всього краю. Таку відозву ми склали. Треба було старатися про рахунок у банку, печатку і про те, щоби старство в Дрогобичі дозволило надрукувати відозву.

Все ми виклопотали: і дозвіл на друкування відозви, і рахунок у банку, і мали печатку. Одного разу мене викликали дрогобицькі панки, так звані українці, і запропонували передати всю цю справу їм у руки. Я відмовився. Подумав, що краще це передати в робітничу профспілку. Але коли почали сходитись люди, поліція розігнала всіх.

Ми надрукували 3000 відозв, розклали все у конверти і поадресували. Все це зберігалось у мене, і треба було лише віднести на пошту. Одного разу до мене прийшла поліція, забрали ці відозви і спалили за хатою».

Згадана І. Гавриликом відозва — це «Заклик до селян, робітників і трудової інтелігенції», в якому писалось:

Тут стояла хата батьків Івана Франка.
Фото 1936 р.

«Усім ясно, що побудувати пам'ятник Великого поета не може піднятися власними силами і коштами бідне рідне село поета. Комітет в заміреній праці числить на матеріальну і моральну допомогу господарських, професійних, культурно-освітніх та політичних установ і всіх трудящих, що визнають і симпатизують ідеям Івана Франка».

Збереглось лише декілька примірників «Заклику». Один з них експонується у музеї поряд з фотографією І. Гаврилика і його спогадами.

Незважаючи на переслідування, нагуєвичан не покидала думка увічнити пам'ять Івана Франка у своєму селі. 24 листопада 1935 року в Нагуєвичах відбулись багатолюдні збори. Сюди прибули селяни навколишніх сіл, робітники Дрогобича і Борислава. «Робітнича громада» закупила у родини письменника ділянку, де колись була садиба Франків. На цьому місці вирішено побудувати дитячу оселю імені Івана Франка. Тут мали жити і вчитись діти бідняків. Дитяча оселя повинна була стати живим пам'ятником Каменяреві. У зверненні новоорганізованого «Комітету будови української дитячої оселі імені Івана Франка» писалось, що ім'я І. Франка «відоме не тільки серед українських робітників і селян, але також серед пролетаріату інших національностей, бо всі свої молоді сили, гарячі пориви духу він віддав на службу загального соціалістичного руху».

У 1936 році, в зв'язку з 20-річчям з дня смерті І. Франка, в Нагуєвичах було скликано краєвий з'їзд. Ця робота велась під керівництвом комуністів і селян-активістів. На з'їзд прибуло близько 3000 осіб. На місці, де колись була садиба батьків І. Франка, побудовано трибуну, прикрашено її червоними прапорами. Мітинг відбувся при великій активності народних мас.

Учасники зборів в Нагуевичах, де вирішувалось питання
побудови дитячої оселі ім. Івана Франка.
В центрі — брат письменника Захар.
Фото 1936 р.

Детальний підсумок проведення Франківського свята в Нагуевичах, його ролі у згуртуванні прогресивних українських сил у боротьбі з фашистським польським урядом і українськими буржуазними націоналістами дано у «Відозві Окружного комітету Нафтового басейну Комуністичної партії Західної України до трудящих Західної України у зв'язку з 20-річчям з дня смерті І. Франка» (червень, 1936). У музеї експонується факсимільна копія цієї відозви.

Як позитивний факт комуністи відзначали масовість виступу українського народу та інтернаціональну солідарність з ним польських та єврейських трудящих. Відозва закликала всі прогресивні організації створити «одноцілий Народний фронт» боротьби з окупантським польським урядом і українськими націоналістами за автономію й демократичний уряд на землях Західної України. Подається уривок з відозви: «Збудувати дитячу оселю ім. Франка Івана ми зможемо спільними силами всіх українських організацій.

Працюючі маси польські, жидівські все декларують свою готовність допомогти.

Будуючи цей дім-оселю, розбудовуватимемо одноцілий і Народний фронт в боротьбі о реалізацію франківських ідей.

Дитяча оселя ім. Ів. Франка буде ще одною твердинею боротьби українського народу з окупантом о його волю, о його політичні права, о його язик, о його культуру на землях Західної України».

Побудувати в Нагуевичах пам'ятник І. Франкові та оселю його імені за часів панської Польщі так і не вдалося.

Мрія селян Нагуевич стала дійсністю лише після возз'єднання західних земель України у єдиній Українській Радянській соціалістичній державі. У 1940 році трудящі

села об'єдналися у колгосп імені Івана Франка. Першим головою сільської Ради обрано небожа Івана Франка Микола Захаровича. Але вже у 1941 році нове життя народу затьмарили німецько-фашистські орди. Потомки славного Каменяра стали на захист своєї Батьківщини.

Відвідувачі музею зупиняються перед експозицією, де чіткими літерами виведено: «Односельчани Івана Франка, які загинули в боротьбі за радянську владу». Тут подано десятки фотографій мужніх нащадків Каменяра. У вітрині експонується газета «Радянське слово» за 3 вересня 1944 року, в якій опубліковані спогади селян про важкі часи фашистської неволі. Ось що розповів Володимир Яцуляк — колишній нагуєвицький коваль:

«Страшні дні німецької окупації для нашого села закінчилися. Згадуєш про страшне минуле і не віриться, що це могли творити люди... Ніхто, ніхто не може миритися з бандами розбійників. Це ж вони схопили серед ночі Михайла Балуша, вивезли в ліс і розстріляли. Кілька днів підряд мучили кати Михайла Лазаревича. Гестапівці били його прикладами, а потім дали чергу з кулемета. Від руки кривавих убивців загинув Микола Риб'як. Тридцять сім місяців німецькі звірі упивалися кров'ю наших людей».

У роки війни від рук фашистів загинув небіж Івана Франка Микола Захарович Франко. До 1938 року він був членом Комуністичної партії Західної України. Рідний брат Миколи Гринь Захарович розповів:

«...Тяжко, дуже тяжко говорити про те, що робили німці у нашому селі. Я народився і більше 60 років живу в Нагуєвицях. Тут народився мій батько Захар, брат мого батька — Іван, дід мій — Яків Франко.

Брат Івана Франка Захар, його син Микола
з дружиною Розалією і дітьми
Стефанією і Михайлом.
Фото 1940 р.

ОДНОСЕЛЬЧАНЕ ІВАНА ФРАНКА, ЯКІ ЗАГІНУЛИ
УВАЖАЮЧИ В БОРЮТЬБІ ЗА РАДЯНСЬКУ ВЛАДУ

Односельчани Івана Франка,
які загинули у боротьбі за Радянську владу.
Куток експозиції.

Пам'ятник односельчанам,
які загинули в роки Великої Вітчизняної війни.

Весь наш рід франківський жив і трудився на нагуєвицькій землі. Багато я чув оповідань від батька і діда про те, як жили і бідували раніше люди наші... Але те, що творили фашистські варвари в нашому селі, не можна описати.

Три роки, три довгих роки безчинствували гітлерівські кати. Багато людського добра вивезли бандити з нашого села до Німеччини. Десятки ні в чому не винних нагуєвичан загинули від куль німецьких. Мого брата Миколу довго шукали гестапівці. Одного разу, в темну ніч вдерлися до мене у хату п'ять бандитів. Як звірі рискали по хаті і горищу.

— Де твій брат? — кричали гестапівці, водючи перед носом пістолетом. Загрожували розстрілом, шибеницею. Я мовчав. Два місяці переховував брата в підвалах, ямах. І ось в один із травневих днів якась продажна шхура повідомила гестапівцям про повернення Миколи Франка з лісу додому. На порозі рідної хати схопили вони Миколу і погнали до Чорткова. Біля року знущався над ним, а потім розстріляли».

Дружину Миколи Франка Розалію німецькі фашисти прилюдно повісили в Дрогобичі. Їх діти — п'ятирічний Михась і десятирічна Стефа залишились круглими сиротами. В роки окупації помер від голоду брат Івана Франка (батько Миколи і Гриня) Захар Франко.

...Настав довгожданий час, фашистів розбито і вигнано. Народ повернувся до мирної праці. Не забули нагуєвичани своєї давньої мрії. У 1949 році в центрі села поставлено пам'ятник великому Каменяреві. Указом Президії Верховної Ради Української РСР від 22 червня 1951 року Нагуєвичі перейменовано на село Івана Франка.

Надзвичайною подією в житті земляків письменника було відзначення 100-літнього ювілею Каменяра. В експозиції

є фотокопія рішення Всесвітньої Ради Миру, яка на пропозицію Радянського Комітету захисту миру 9 квітня 1956 року прийняла постанову про відзначення 100-ліття з дня народження І. Франка у всесвітньому масштабі. Вістка зі Стокгольма, де підписано це рішення, невимовною гордістю наповнила душі нащадків великого Каменяра. Разом з усією країною Дрогобиччина готувалась до свята. Роботою по підготовці й проведенні ювілею керував Республіканський урядовий ювілейний комітет на чолі з Миколою Бажаном. На місцях працювали обласні ювілейні комітети.

26—27 серпня 1956 року в містах і селах нашої країни проводились святкові вечори, урочисті мітинги на честь Івана Франка. До Нагуевич прибули тисячі людей, щоб на землі, де народився письменник, віддати йому шану. 26 серпня в сільському клубі відбулась ювілейна сесія, на якій заслухано доповідь про життя й діяльність Каменяра. Спогадами про письменника поділилась сучасниця І. Франка Розалія Гаврилик. Після закінчення ювілейної сесії проведено свято пісні й танцю.

На околиці села, біля дуба, де колись І. Франко написав оповідання «Олівець» про смутну долю дітей свого часу, до пізньої ночі не стихали голоси: юні туристи-краєзнавці проводили зліт на честь ювілею Івана Франка. Бадьорі учасники зльоту ніби сповіщали прадіда-Франка про своє радісне дитинство.

У ювілейні дні в Москві, Києві, Львові та інших містах нашої країни проводились урочисті засідання. На святкування до Радянського Союзу прибули діячі науки і культури з багатьох країн світу. Всенародне відзначення знаменної дати закінчилось поїздкою Республіканського урядового ювілейного комітету та учасників виїзної ювілейної наукової

сесії відділу суспільних наук АН УРСР до Дрогобича, Борислава і рідного села Івана Франка.

В експозиції музею — фотографії учасників святкувань, урочистих засідань в Дрогобичі, Бориславі, рідному селі; широко представлені ювілейні видання творів І. Франка та літератури про нього; експонуються ювілейні значки, марки, дарунки музеєві.

З хвилюванням їхали учасники ювілейних святкувань у родинні місця поета. Село Нагуєвичі, Дрогобич, Борислав... Які вони зараз? Як живуть люди — нащадки колишніх рідників? Хотілось побачити густі ліси і запашні дуги — весь той край, що викохав Франка.

Гості прибули до Дрогобича. 4 вересня відбулось урочисте засідання ювілейного комітету і громадськості міста. Виступили письменники Петро Козланюк, Андрій Малишко, болгарський письменник Тодор Харманджієв, вірменська письменниця Сільва Капутінян, син Івана Франка — Тарас Франко, член-кореспондент Польської Академії наук Станіслав Арнольд та інші.

Цього ж дня група учасників ювілейних святкувань на чолі з Миколою Бажаном та головою Радянського комітету захисту миру Миколою Тихоновим відправилась до Борислава. Там, у Палаці культури ім. Івана Франка, урочисті збори громадськості міста відкрив член ювілейного комітету депутат Верховної Ради СРСР, кращий буровий майстер Остап Гринчак. Хвалу Каменяреві віддали у своїх виступах румунський письменник академік Єусебіу Камілар, польський академік Річард Матушевський, болгарський поет Іван Родоев, голова делегації Товариства об'єднаних українських канадців Петро Прокопчак та інші. На вечорі Микола Тихонов прочитав вірш «На батьківщині Івана Франка».

Дуб Івана Франка.

З читанням віршів, присвячених І. Франкові, виступили також Платон Воронько, Дмитро Павличко, Любов Забашта, Степан Крижанівський.

Робітники нафтопромислів Іван Лобанів, Онуфрій Солюк, Василь Валігура, Михайло Стемпицький розповіли про важке минуле, про страшні умови праці у старому Бориславі. Вони згадували, як приходив до них Франко, приносив заборонену літературу, виступав перед робітниками, навчав діяти організовано.

З Дрогобича і Борислава учасники ювілейних святкувань прибули до рідного села Івана Франка. По дорозі зустрічались сусідні села: Бая, Попелі, Ясениця-Сільна — добре відомі з творів письменника. На Банському вигоні збирались колись ріпники під час страйку, описаного в повісті «Борислав сміється». Тут виступав І. Франко перед робітниками. Вдалині виднілось село...

Маленький хутір серед лук і нив
на пагорбку над річкою сумною, —
от там я в простій хлопській хаті жив,
і самота і сум жили зо мною.

Час не зберіг ні хати, ні кузні Яця-коваля. Та односельчани оберігають місце садиби Франків. Спочатку тут лежала плита з написом, у 1956 році поставлено арку. Недалеко від садиби батьків Франка, на узліссі, де тепер лісопарк ім. Івана Франка, росте старий дуб, названий Франковим. Оподалік від дороги, в Панчужній, є глибока криниця, з якої не раз І. Франко пив воду.

Земляки письменника захоплено розповідають, що в їх селі ще ніколи не було стільки людей, як у ці дні. Щоденно по дорогах, що ведуть до села, йшли незлічені потоки

Пам'ятник І. Франкові
у рідному селі.
Скульптор Б. Дзіндра. 1966 р.

людей. Майже на вісім кілометрів розтягнулось село, але воно було тісним, щоб помістити усіх.

«Сімдесят шість літ прожив я на світі,— розповідав сучасник І. Франка Ілля Бадинський.— З села нікуди не виїздив, то бачив усе, що в ньому діялось. Та такого, як тепер, перед моїми очима не творилось. Пливе і пливе народ до Нагуєвичів. То люди приходять низько вклонитися землі, на якій народився, по якій ходив наш дорогий і незабутній Іван Франко... Не зачиняються двері моєї хати. Кого вона тільки не приймала за цю весну і літо! Учні Чернівецької області і Смоленщини, студентів Львова і Ленінграда, робітників далекого Сахаліну і Камчатки, вчених Москви. А це недавно мав нагоду говорити з нашими братами по крові — українцями з Канади. Що ж їх веде до моєї хати, чим вони зацікавлені? Вони хочуть почути живе слово про Франка, якого я знав з малих літ і ледь не до його кончини».

5 вересня 1956 року в селі Івана Франка відбулось урочисте засідання ювілейного комітету, присвячене 100-річчю з дня народження Івана Франка. Відкриваючи урочисте засідання, голова Республіканського урядового ювілейного комітету Микола Бажан сказав: «З великим хвилюванням ми приїхали сюди, щоб ще і ще раз прославити талановитого співця, щоб від імені трудового Києва, від імені учасників ювілейних торжеств, від імені України, від імені всього прогресивного людства низько вклонитися цій священній землі, що породила титана мислі й праці, генія українського художнього слова».

З доповіддю про життя і діяльність Каменяра виступив письменник Петро Козланюк. Від Радянського Комітету захисту миру та Спілки письменників СРСР палко вітав земляків Франка Микола Тихонов. «В кожній країні,— сказав

Музей Івана Франка у рідному селі письменника.

він, — у ці дні широко й урочисто відзначають 100-річчя з дня народження великого сина українського народу Івана Франка. Але вершиною цього торжества є свято в селі, де народився письменник. Подивіться навколо, і ви переконаєтесь, що український народ немовби навмисно вибрав це місце колискою свого визначного співця. Які чудові перетворення сталися в цьому селі, як змінилися, як культурно і духовно вирости його люди, що знайшли своє щастя в дружній сім'ї радянських народів! Коли б встав великий письменник і подивився на своє рідне село, він радів би разом з нами».

Від імені прогресивних українців Канади і Америки виступив письменник Іван Вір. «Ми, наші батьки були вигнані звідси злою силою за океан, розлучені з своїми рідними, — сказав він. — Ми стоїмо тут, на цій рідній українській землі, і своїми думками хочемо охопити 100-річчя, що минуло з дня народження великого Каменяря. Ми раді, що здійснені його мрії, що Україна назавжди возз'єднана, що український народ створив державу, яка сьогодні не є здобиччю чужих загарбників, а є рівноправною в колі братніх радянських народів».

На святі виступили білоруський поет Микола Аврамчик, грузинський поет Симон Чиковані, молдавський поет Леонід Корняну, казахський письменник Турмінгалі Нуртазін, польський письменник Юліан Стрийковський, таджицький поет Мухідін Амін-заде та інші. Українські поети Андрій Малишко і Дмитро Павличко прочитали свої поезії, присвячені І. Франкові. Почуттям глибокої шани й любові до Івана Франка пройняті виступи мешканців рідного села письменника. Вони розповідали про минуле і сучасне свого села, про зміни, які тут сталися за роки радянської влади.

Поети Симон Чиковані і Микола Тихонов
на святкуванні 100-ліття з дня народження І. Франка
у рідному селі письменника.

На відкритті пам'ятника І. Франкові у Дрогобичі. 1966 р.

Урочистості завершилися великим концертом колективів художньої самодіяльності.

Франківський ювілей вилився у свято братерства і дружби народів, торжества ідеалів; яким присвятив своє життя великий Каменяр. Відзначення сторіччя від дня народження Івана Франка стало могутнім стимулом для дальшого широкого вшанування письменника і розвитку радянського франкознавства. У музеї представлені твори Івана Франка в перекладах на мови народів Радянського Союзу, нові дослідження його творчості. Експонується повна бібліографія творів І. Франка — «Іван Франко. Бібліографія творів. 1874—1964» (К., 1966), збірка «Іван Франко. Документи і матеріали» (К., 1966). Франкознавці працюють над 50-томним виданням творів Каменяра, складається літопис його життя й творчості. Традиційними стали щорічні наукові Франківські конференції. Проводились вони вже у Криворівні, Тернополі, Харкові, Дрогобичі, Ужгороді, Івано-Франківську.

...1966 рік. Радянська Україна готувалась до нового ювілею Каменяра. У музеї відвідувачі знайомляться з постановою ЮНЕСКО про відзначення 50-річчя з дня смерті Івана Франка.

9 жовтня 1966 року в центрі Дрогобича на площі перед Будинком культури зібрались трудящі. Тут в урочистій обстановці відкрито пам'ятник Івану Франкові (скульптори Я. Чайка, Е. Мисько, В. Одрехівський). Величаво прозвучав над Дрогобичем «Вічний революціонер» у виконанні чоловічого хору «Бескид» Дрогобицького педагогічного інституту та чоловічого хору «Карпати» Дрогобицького нафтопереробного заводу.

На це торжество приїхали учасники ювілейних святкувань: голова Республіканського урядового ювілейного комі-

Діти села Івана Франка
на урочистому закладенні каменя
під майбутній музей Каменяреві.

Палац культури ім. Івана Франка у Бориславі.

тету академік Олександр Корнійчук, голова Спілки письменників України Олесь Гончар, українські письменники Петро Панч, Павло Загребельний, Юрій Збанацький, Іван Ле, Микола Нагнибіда, Микола Зарудний, Ірина Вільде.

Ювілейні святкування продовжувались у селі Івана Франка. На місці, де колись була садиба батьків І. Франка, в урочистій обстановці закладено пам'ятний камінь під майбутній музей Івана Франка. «Добре, що музей нашому Івану Яковичу буде тут, на горі,— сказав у своєму виступі мешканець села Ю. Твердовський.— Звідси він бачитиме нові обрії села... Село, що було заховане в долині, в ямі знедоленого краю, вийшло до світлих обріїв».

Не впізнав би тепер Іван Франко свого рідного села. Лише річка Збір тече старим руслом, все інше змінилось. Внуки і правнуки поета навчаються не в тісній школі-халупі, а у просторому світлому приміщенні. В середній школі навчається 450 учнів, у школі-інтернаті — 350 дітей. У селі є новий гарний клуб, три бібліотеки, медичний пункт. Передбачається дальша розбудова села.

Експонати музею розповідають про зміни в Бориславі. Тепер бориславці не знають, що таке безробіття. Відійшли в забуття «ями» та «закопи», ручне добування нафти. На місці, де колись стояв тісний похилений робітничий клуб, в якому часто виступав Іван Франко, тепер красується розкішний Палац культури нафтовиків ім. Івана Франка. Центральна вулиця міста носить ім'я В. І. Леніна. Колись вона називалась Панською, добре відома нам з повісті «Борислав сміється». На цій вулиці зберігся будинок, де часто виступав Іван Франко. А на колишньому пустирі, де за часів Франка сходились ті, що шукали заробітку, ті, що шукали покупців на свої робочі руки, тепер гарна площа. Тут у

1958 році відкрито пам'ятник І. Франкові (скульптори О. Супрун, О. Білостоцький, архітектор Я. Новаківський).

Часто бував Франко у селах Ковпець, Солець, Стебник, Трускавець. Це були невеличкі села. Тепер Трускавець — курорт всесоюзного значення, а Стебниківський калійний комбінат відомий як один з найбільших у світі.

Змінився Дрогобич. На місці брудних, вузеньких вуличок, міських трущоб тепер асфальтовані дороги, нові будинки, квітники, парки. На вулиці Міцкевича, у великому будинку з колонами, розміщений нафтовий технікум. За переказами старожилів, це той самий будинок, про закладення фундаменту якого читаємо в повісті «Борислав сміється».

У будинку колишньої гімназії, де вчився Іван Франко, тепер Дрогобицький педагогічний інститут. Іван Франко мріяв, щоб на Прикарпатті був вищий навчальний заклад. Але за часів панування Австро-Угорщини і панської Польщі про це не могло бути й мови. Лише у 1939 році у Дрогобичі відкрито учительський інститут. У 1951 році цей інститут став педагогічним, йому присвоєно ім'я Івана Франка. Тепер інститут відомий далеко за межами республіки. У Дрогобичі працює філіал Львівського політехнічного інституту, нафтовий технікум, є музично-драматичний театр, історико-краєзнавчий музей.

Музей Івана Франка щороку відвідують тисячі гостей з усіх кінців Радянського Союзу, що прагнуть своїми очима поглянути на край, де народився і звідки почав свій шлях до вершин науки і культури титан духу і слова — великий Каменяр.

Редактор О. Цірох
Художник І. Плесканко
Технічний редактор С. Недовіз
Коректор С. Молдавська

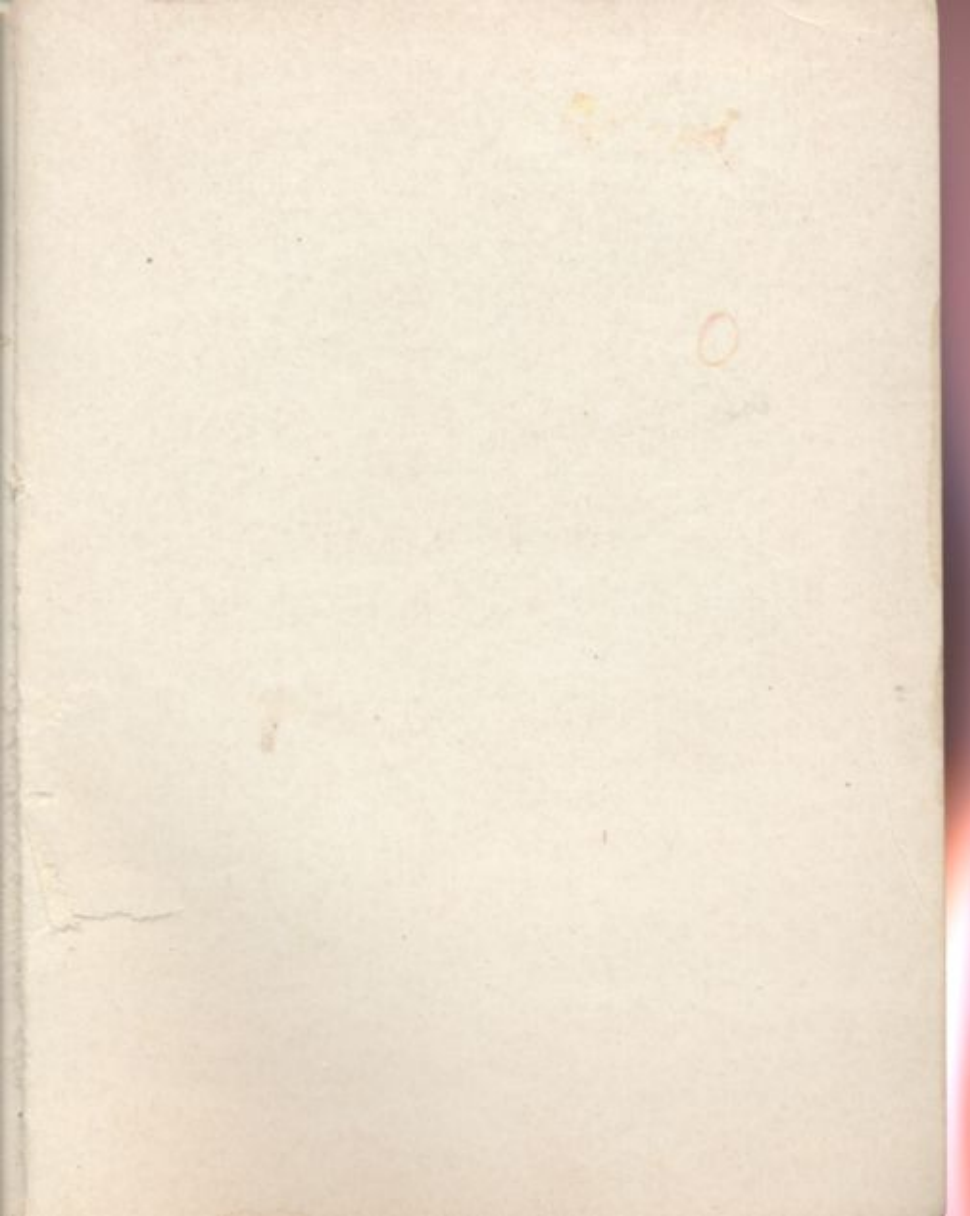

8У(069)+8У1
Б81

2-8-4
21-М69

БОНЬ ВЕРА ЛУКЬЯНОВНА,
КРИВКО МАРИЯ АЛЕКСЕЄВНА,
МУЗЕЙ ИВАНА ФРАНКО В РОДНОМ СЕЛІ.
(Путеводитель). (На українском языкє).

Здано до набору 13/XI-1969 р. Підписано до друку 15/VI-1970 р.
Формат 70×108¹/₃₂. Папер. арк. 1,5. Друк. арк. фіз. 3.
Друк. арк. приз. 4,2. Авт. арк. 2,07.
Вид. арк. 3,39. БГ 08753. Зам. 1224.
Тираж 15 000. Папір офсетний. Ціна 21 коп.
Видавництво «Камінар», Львів, Підвальна, 3.
Друкоофсетна фабрика «Атлас» Комітету по пресі
при Раді Міністрів УРСР.
Львів, Зелена, 20.

21 коп.

